

Univerzita Karlova v Praze – Přírodovědecká fakulta
Katedra učitelství a didaktiky chemie a Katedra analytické chemie

---

Kurs: Současné pojetí experimentální výuky chemie na ZŠ a SŠ

Analytické experimenty vhodné do školní výuky

Karel Nesměrák

<http://www.natur.cuni.cz/~nesmerak>

Praha, 20. dubna 2007

Poté se z látek v mikrozkušavkách vytvoří roztoky, a ve zkumavkách či na tečkovací destičce se provedou jednotlivé reakce. Výsledek se zaznamená do tabulky II.

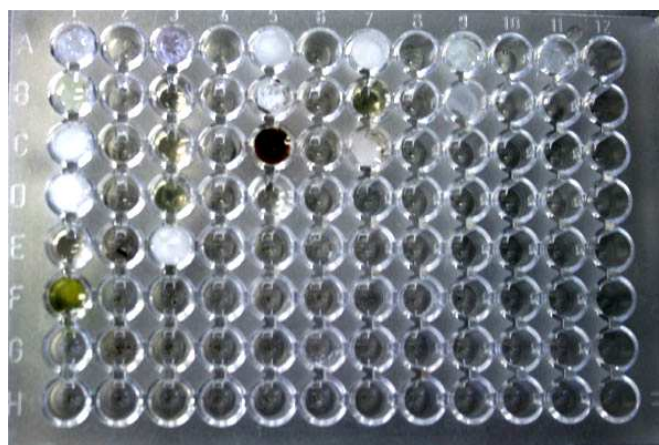
Vzájemnou kombinací údajů z obou tabulek lze určit skutečné pořadí sloučenin v jednotlivých mikrozkušavkách.

Tabulka II. Výsledky reakcí reálných vzorků.

×	A	B	C	D	E	F	G	počet reakcí
A	×							
B		×						
C			×					
D				×				
E					×			
F						×		
G							×	

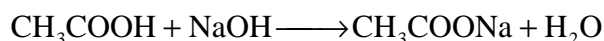
pracovní místo

tečkovací deska – výsledek

Úloha 2. Stanovení obsahu kyseliny octové v kuchyňském octu

Kuchyňský ocet je osmiprocentním roztokem kyseliny octové, zabarveným karamellem. Kyselinu octovou, jako slabou kyselinu ($pK_a(\text{CH}_3\text{COOH}) = 4,75$) lze přímo titrovat odměrným roztokem hydroxidu sodného

Vzhledem k tomu, že titrační exponent pT je větší než 7,0 musí se použít indikátoru, jehož pK_i je rovněž větší než 7; tomuto požadavku vyhovuje fenolftalein ($pK_i = 9,4$), jehož ostrá barevná změna (bezbarvá – fialová) v bodě ekvivalence je navíc velmi snadno postřehnutelná.

Zanedbá-li se vliv hustoty vzorku, lze procentuální obsah kyseliny octové ve vzorku vypočítat ze vzorce

$$p_{\text{CH}_3\text{COOH}} = \frac{c_{\text{NaOH}} f_{\text{NaOH}} V_{\text{NaOH}} M_{\text{CH}_3\text{COOH}}}{10 \cdot V_{\text{vz}}}$$

kde $p_{\text{CH}_3\text{COOH}}$ je procentuální obsah kyseliny octové ve vzorku, c_{NaOH} molární koncentrace odměrného roztoku hydroxidu sodného (mol dm^{-3}), f_{NaOH} faktor odměrného roztoku hydroxidu sodného, V_{NaOH} spotřeba odměrného roztoku hydroxidu sodného (ml), $M_{\text{CH}_3\text{COOH}}$ molární hmotnost kyseliny octové ($60,052 \text{ g mol}^{-1}$) a V_{vz} objem vzorku odpipetovaného ke stanovení (ml).

Reagencie

- $0,5 \text{ mol dm}^{-3}$ odměrný roztok hydroxidu sodného NaOH
- roztok fenolftaleinu

Provedení

Do titrační baňky se odpipetuje 5,00 ml zkoumaného vzorku octa, přidá se asi 100 ml destilované vody, tři kapky fenolftaleinu a titruje se z 25 ml byrety odměrným roztokem hydroxidu sodného do fialového zabarvení indikátoru.

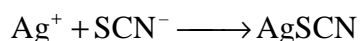
pracovní místo

titrace

Úloha 3. Stanovení stříbra podle Volharda

Stanovení stříbra podle Volharda je založeno na reakci stříbrných iontů s thiokyanatanovými (rhodanidovými) ionty podle reakce

Jako indikátoru se při titraci podle Volharda používá síranu železito-amonného, který reaguje s nadbytkem činidla za vzniku červeného zbarvení komplexního iontu $[\text{FeSCN}]^{2+}$. Při titraci se přednostně sráží bílá sraženina thiokyanatanu stříbrného, teprve prvním nadbytkem vznikne červené zbarvení iontu $[\text{FeSCN}]^{2+}$; přechod je pomalý a je nutné titrovat pomalu za důkladného míchání.

Zanedbá-li se vliv hustoty vzorku, lze procentuální obsah stříbra ve vzorku vypočítat ze vzorce

$$p_{\text{Ag}} = \frac{c_{\text{NH}_4\text{SCN}} f_{\text{NH}_4\text{SCN}} V_{\text{NH}_4\text{SCN}} A_{\text{Ag}}}{10 \cdot V_{\text{vz}}}$$

kde p_{Ag} je procentuální obsah stříbra ve vzorku, $c_{\text{NH}_4\text{SCN}}$ molární koncentrace odměrného roztoku thiokyanatanu amonného (mol dm^{-3}), $f_{\text{NH}_4\text{SCN}}$ faktor odměrného roztoku thiokyanatanu amonného, $V_{\text{NH}_4\text{SCN}}$ spotřeba odměrného roztoku thiokyanatanu amonného (ml), A_{Ag} atomová hmotnost stříbra ($107,868 \text{ g mol}^{-1}$) a V_{vz} objem vzorku odpipetovaného ke stanovení (ml).

Pokud se tímto způsobem stanovuje obsah stříbra v kovu nebo ve slitinách, rozpouští se navážka za horka v koncentrované kyselině dusičné. Rozpuštěný vzorek je třeba odpařit do sucha, aby v roztoku nebyly přítomny oxidy dusíku, které rozkládají thiokyanatanové ionty a tedy ruší stanovení. Z kovů ruší jen velká množství mědi, kobaltu nebo niklu.

Reagencie

- $0,1 \text{ mol dm}^{-3}$ odměrný roztok thiokyanatanu amonného NH_4SCN
Vzhledem k silné hygroskopičnosti soli se odvažuje asi 9 g NH_4SCN do 1 litru. Faktor se stanoví na odměrný roztok dusičnanu stříbrného.
- 4 mol dm^{-3} roztok kyseliny dusičné HNO_3
- roztok síranu železito-amonného $\text{NH}_4\text{Fe}(\text{SO}_4)_2$
Nasyčený roztok $\text{NH}_4\text{Fe}(\text{SO}_4)_2$ v 1 mol dm^{-3} roztoku kyseliny dusičné.

Provedení

Vzorek v 50 ml odměrné baňce se doplní po rysku destilovanou vodou a promíchá se. Do titrační baňky se odpipetuje 5,00 ml vzorku, okyselí se 5 ml kyseliny dusičné, přidají se 2 ml roztoku indikátoru a zředí se vodou na celkový objem asi 50 ml. Titruje se zvolna za důkladného míchání z 25 ml byrety odměrným roztokem thiokyanatanu amonného tak dlouho, až vznikající červenohnědé zbarvení v mlékovitě zakaleném roztoku mizí jen pomalu. Od tohoto okamžiku se titruje jen po kapkách, až se roztok právě pozorovatelně zbarví oranžovočerveně a zbarvení nemizí ani po důkladném protřepání.

titrace

výsledek

Úloha 4. Stanovení zinku v zinkové masti

Zinek tvoří s disodnou solí kyseliny ethylendiammintetraoctové (EDTA) velmi stabilní komplex ($\log K_{ZnY} = 16,5$), a to i ve slabě kyselém prostředí, takže jej lze přímo titrovat již při $pH > 4$. Jako indikátor se používá vedle Eriochrom černi T také xylenolová oranž.

Zinková mast je dermatologický přípravek užívaný zejména k podpůrné léčbě při hojení ran. Obsah hlavní léčivé složky, jíž je oxid zinečnatý, který má adstringentní účinek, lze provést po převedení zinku do roztoku (rozkladem s kyselinou chlorovodíkovou) chelatometrickou titrací.

Procentuální obsah oxidu zinečnatého ve vzorku se vypočítá podle vzorce

$$p_{ZnO} = \frac{c_{EDTA} f_{EDTA} V_{EDTA} M_{ZnO}}{10 \cdot m_{vz}}$$

kde p_{ZnO} je procentuální obsah oxidu zinečnatého ve vzorku, c_{EDTA} molární koncentrace odměrného roztoku EDTA (mol dm^{-3}), f_{EDTA} faktor odměrného roztoku EDTA, V_{EDTA} spotřeba odměrného roztoku EDTA (ml), M_{ZnO} molární hmotnost oxidu zinečnatého ($81,390 \text{ g mol}^{-1}$) a m_{VZ} hmotnost vzorku dováženého k analýze (g).

Reagencie

- 25% kyselina chlorovodíková HCl
- $0,05 \text{ mol dm}^{-3}$ odměrný roztok EDTA
- pevný urotropin
- xylenolová oranž
Směs s NaNO_3 v poměru 1:100.

Provedení

Do 250 ml kuželové baňky se odváží 0,2 g masti přesně. Přidá se 5,0 ml kyseliny chlorovodíkové, do hrdla baňky se vloží malá nálevka a směs se krátce povaří, až se vrstva masti vyjasní. Po vyjmutí a opláchnutí nálevky z hrdla baňky se přidá 100,0 ml vody, dále xylenolová oranž a tolik pevného urotropinu až se roztok zbarví fialovo-růžově. Po přidání dalších 2 g urotropinu se roztok titruje $0,05 \text{ mol dm}^{-3}$ odměrným roztokem EDTA do změny fialovo-růžového zbarvení na žluté.

vážení masti

pracovní místo

titrace

Tabulka III. Správné teoretické řešení vzájemných reakcí úlohy 1.

×	AgNO ₃	BaCl ₂	CdSO ₄	Na ₂ CO ₃	Na ₂ S	Na ₂ SO ₄	Pb(NO ₃) ₂	počet reakcí
AgNO ₃	×	bílá sraženina (tmavne)	bílá sraženina (vylučuje se zvolna)	nažloutlá sraženina	černá sraženina	bílá sraženina (vylučuje se zvolna)	–	5
BaCl ₂	bílá sraženina (tmavne)	×	bílá sraženina	bílá sraženina	bílý zákal	bílá sraženina	bílá sraženina	6
CdSO ₄	bílá sraženina (vylučuje se zvolna)	bílá sraženina	×	bílá sraženina	žlutá sraženina	–	bílá sraženina	5
Na ₂ CO ₃	nažloutlá sraženina	bílá sraženina	bílá sraženina	×	–	–	bílá sraženina	4
Na ₂ S	černá sraženina	bílý zákal	žlutá sraženina	–	×	–	černá sraženina	4
Na ₂ SO ₄	bílá sraženina (vylučuje se zvolna)	bílá sraženina	–	–	–	×	bílá sraženina	3
Pb(NO ₃) ₂	–	bílá sraženina	bílá sraženina	bílá sraženina	černá sraženina	bílá sraženina	×	5